

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

КАШАРСЬКИЙ ФЕЛІКС ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 340.15:343.241

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНСЬКИХ
ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних та правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальноправових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
ГАВРИЛЕНКО Олександр Анатолійович,
професор кафедри міжнародного і
європейського права
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна МОН України,

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
СВОРАК Степан Дмитрович, професор кафедри теорії та історії
держави і права Прикарпатського національного університету імені
Василя Стефаника МОН України

кандидат юридичних наук
ПЕТРИШИН Олег Олександрович,
учений секретар Науково-дослідного інституту державного
будівництва та місцевого самоврядування Національної академії
правових наук України

Захист відбудеться «25» квітня 2019 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.31 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, аудиторія 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6

Автореферат розісланий «25» березня 2019 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. С. Передерій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Активізація і поглиблення євроінтеграційних процесів, новелізація національних стандартів забезпечення прав і свобод людини і громадянина обумовлює необхідність якісних перетворень у сфері діяльності правоохоронних і, зокрема, контрольно-наглядових органів. У зазначеному контексті діяльність органів прокуратури має стати надійною гарантією забезпечення законності в усіх сферах суспільного життя і державного управління. У свою чергу, однією з важливих запорок цього є належне організаційно-правове забезпечення діяльності всіх ланок складної і багатоступеневої системи органів і підрозділів прокуратури України, налагодження чіткої системи координації діяльності прокуратури з іншими правоохоронними органами і інституціями громадянського суспільства. Досягнення зазначеного неможливе без ґрунтовного вивчення досвіду організації і функціонування прокуратури у минулі періоди розвитку національної державності. Відповідно, актуальним завданням юридичної науки є дослідження організаційно-правових засад функціонування апарату органів прокурорського нагляду Російської імперії на теренах України у другій половині XIX – на початку XX ст. Науковий підхід до комплексного аналізу і узагальнення досвіду організації прокурорського нагляду в означений період відкриває можливість систематизувати значний науковий матеріал, який стане у нагоді як для подальших наукових досліджень суміжної проблематики, так і розробки обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення організації і діяльності сучасної системи органів прокуратури України.

Теоретичною основою роботи стали праці науковців різних часів від другої половини XIX і до початку XXI ст. Серед них, зокрема, виокремимо роботи таких дослідників як Н. А. Буцковський, І. П. Білоконський, О. М. Бандурка, І. Й. Бойко, Б. В. Віленський, В. Д. Гончаренко, О. А. Гавриленко, С. А. Гіссі, О. М. Головка, В. А. Греченко, В. М. Єрмолаєв, Р. В. Савуляк, Д. А. Соколовський, В. В. Сухонос, М. В. Муравйов, А. Д. Пазухін, В. В. Россіхін, Г. А. Джаншиєв, В. Є. Кириченко, Б. Й. Тишик, П. А. Зайончковський, О. Н. Ярмиш, М. В. Косюта, М. В. Білоконь, В. В. Мурза, М. В. Никифорак, І. Я. Фойницький та ін.

У працях цих науковців більшою або меншою мірою досліджувалися різні аспекти еволюції прокуратури, проте всебічного комплексного вивчення організаційно-правових засад діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. здійснено не було, оскільки це не входило до наукових завдань авторів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р. Роботу виконано відповідно до п. 1.1 та 1.2 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016-2019 роки, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23.02.2016 р. (протокол № 2), а також у рамках науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Правоохоронна функція української держави», зареєстрованої в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації (№ ДР 0113U00819).

Тему дисертації було затверджено Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 27 березня 2009 року (протокол № 3).

Метою дисертаційного дослідження є з'ясування організаційно-правових засад діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії починаючи з другої половини XIX і закінчуючи початком XX ст. задля вироблення науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій по удосконаленню організації та діяльності органів прокуратури України у сучасний період.

Досягнення зазначеної мети передбачає виконання наступних **завдань**:

– встановити ступінь наукової дослідженості діяльності прокуратури на теренах України в означений період шляхом аналізу наявного у науковому обігу історико-правових і спеціальних джерел наукової інформації, які віддзеркалюють відповідні аспекти;

– на підставі системного аналізу положень законодавчих та інших нормативно-правових актів, архівних джерел, історико-правової та історичної літератури узагальнити історичний досвід розбудови та функціонування органів державного нагляду за дотриманням законності в Україні у XIX ст.;

- здійснити та ввести у науковий обіг періодизацію історії формування та становлення органів прокуратури Російської імперії в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст;
- всебічно проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення діяльності органів прокуратури Російської імперії на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. і визначити особливості їх компетенції;
- виявити тенденції реорганізації системи органів прокуратури, а також окреслити тенденції трансформації правового статусу прокуратури на теренах України у другій половині XIX ст.;
- з'ясувати роль і висвітлити особливості соціально-правового статусу органів прокуратури Російської імперії в Україні після судової реформи 1864 р.;
- встановити особливості взаємодії органів прокуратури з іншими органами державної влади та громадськістю на межі XIX-XX ст.;
- узагальнити історичний досвід організації та правової регламентації діяльності російського імперського апарату прокурорського нагляду та практичні аспекти його здійснення на українських землях в означений період.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері функціонування системи органів прокуратури Російської імперії у XIX – на початку XX ст.

Предметом дослідження є організаційно-правові засади діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Хронологічні межі дослідження обумовлені поставленими завданнями дослідження і охоплюють період від середини XIX ст. до початку 1917 р. Це пояснюється тим, що у 50-х рр. XIX ст. ясно виявилися суттєві вади попередньої карально-охоронної системи держави та було розпочато підготовку до судової реформи, у ході якої вносилися суттєві зміни до організаційної побудови та правового статусу прокуратури. Водночас, хронологічні межі роботи інколи виходять за окреслені початкові та кінцеві межі дослідження. Адже для більшої об'єктивності досягнених результатів виникає необхідність з'ясувати особливості становлення й розвитку функції нагляду за дотриманням законів в українських землях до середини XIX ст. виявити специфіку створення підґрунтя для подальших перетворень у цій царині на різних етапах еволюції вітчизняного права.

Територіальні межі роботи охоплюють українські землі, які на той час входили до складу Російської імперії, – дев'ять губерній, що сформувалися на рубежі XVIII та XIX ст. (Київська, Подільська, Волинська, Херсонська, Таврійська, Катеринославська, Чернігівська, Полтавська і Харківська) і об'єднували усі українські регіони, окрім західного. Термін «Україна» використовується не у державно-правовому, а в етногеографічному значенні.

Методи дослідження. Основою методологічних засад дослідження є діалектична теорія пізнання соціальних явищ і процесів, система загальнонаукових та спеціальних методів, що є засобами виявлення та опрацювання необхідної наукової інформації з питань діяльності органів прокуратури Російської імперії на теренах України у XIX - на початку XX ст.

Застосування діалектичного методу стало методологічною основою дисертаційного дослідження та зробило можливим розкриття предмету дослідження та завдань наукового пошуку. Діалектичний метод наукового пізнання відкрив можливість з'ясувати і викласти у всіх підрозділах дисертації базові тенденції розвитку і функціонування системи органів прокурорського нагляду в Російській імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Застосування методу системного аналізу забезпечило можливість здійснити комплексний аналіз історіографії дослідження, а також систематизацію джерел історичної інформації та нормативно-правової бази дослідження (розділ 1, підрозділи 1.1, 1.3). Історичний метод став у нагоді у процесі дослідження та узагальнення державної політики у сфері розбудови та функціонування органів державного нагляду за дотриманням законів у Російській імперії до середини XIX ст. і пізніше (розділ 2, підрозділи 2.1). Структурно-функціональний метод застосовувався для з'ясування напрямів і особливостей функціонування прокуратури Російської імперії у XIX - на початку XX ст. (розділи 2, 3, підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). Застосування інституційного методу стало у нагоді при вивченні структурних та організаційно-функціональних перетворень у системі органів прокуратури в українських губерніях Російської імперії у період здійснення реформ другої половини XIX ст. (розділи 2, підрозділ 2.2). Порівняльно-правовий метод було застосовано у процесі співставлення компетенції органів прокуратури з компетенцією інших правоохоронних інституцій (розділ 3, підрозділ 3.2).

Окрім зазначених методів, було застосовано також історико-системний, історико-генетичний, герменевтичний методи, метод правового регулювання. Застосування історико-

системного методу відкрило можливість визначення особливостей регуляторного потенціалу нормативної бази діяльності прокуратури у середині XIX - на поч. XX ст. в українських губерніях Російської імперії (розділ 1, підрозділ 1.2). Історико-генетичний метод був застосований у процесі здійснення аналізу суспільних відносин у сфері організації правосуддя і державного нагляду за забезпеченням законності у Російській імперії кінця XIX – початку XX ст. (розділи 2, 3, підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Герменевтичний метод став у нагоді у процесі аналізу пам'яток права, архівних джерел, джерел спеціальної інформації, які використовувалися у процесі формування і викладення наукової позиції (розділи 1, 2, 3, підрозділи 1.1, 1.2). Метод правового моделювання було застосовано у процесі формулювання пропозицій щодо запозичення історичного досвіду функціонування прокуратури на теренах України з метою оптимізації правового статусу прокуратури сучасної України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним історико-правовим дослідженням стану розвитку та еволюції організаційно-правових засад діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у період з початку другої половини XIX і до початку XX ст. У дисертації сформульовано систему науково-теоретичних положень, які новими для вітчизняної юридичної науки. Зокрема:

уперше:

– опрацьовано, систематизовано та введено до наукового обігу архівні джерела, що містять спеціальну інформацію про різноманітні аспекти діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.;

– запропоновано періодизацію становлення і розвитку органів державного нагляду за дотриманням законів на теренах України в залежності від формування організаційно-правової бази їх діяльності: період формування функції нагляду за дотриманням правових норм в античних державах Північного Причорномор'я та скіфських ранньодержавних утвореннях (кінець VII ст. до н.е. - до першої половини VI ст. н.е.); період розвитку наглядової функції, поява перших спеціалізованих магістратур, які її здійснювали (VI – XVIII ст.); період заснування прокуратури в Російській імперії, її розбудови та поширення дії на українські губернії (XVIII – середина XIX ст.); період реформування органів прокуратури в ході судової реформи 1864 р. та подальших змін у її організації та функціонуванні (середина XIX – початок XX ст.);

– обґрунтовано, що історія формування національної державності на теренах України у XIX ст. характеризується функціонуванням субординаційної системи органів державного нагляду за дотриманням законів, яка попри імперські традиції державного управління у часи існування Російської імперії значною мірою орієнтувалася на забезпечення законності у відповідності до потреб і запитів українського населення;

– розкрито особливості соціально-правового статусу органів прокуратури в українських губерніях Російської імперії протягом середини XIX - початку XX ст. як інституції, діяльність якої з одного боку була спрямована на забезпечення законності та правопорядку у всіх галузях державного управління та народного господарства, а з іншого боку – забезпечення безперешкодної реалізації царської політики з протидії ліберально налаштованим представникам суспільства;

– висвітлено спектр проблем організації та діяльності органів прокурорського нагляду в українських губерніях Російської імперії на рубежі XIX-XX ст. (недоліки нормативно-правового забезпечення функціонування прокуратури, відсутність систематизованого на рівні закону переліку повноважень прокурорів, дефіцит кваліфікованих кадрів, політична упередженість прокуратури, виконання значної кількості невластивих прокурорам функцій та ін.);

– на основі узагальнення історичного досвіду обґрунтовано та сформульовано пропозиції з удосконалення чинного законодавства України про прокуратуру, зокрема, щодо необхідності повернення прокуратурі функцій повноцінного нагляду за усіма напрямками діяльності правоохоронних органів;

удосконалено:

– наукові уявлення щодо соціально-правових чинників реформування системи органів прокурорського нагляду в українських губерніях Російської імперії після судової реформи 1864 р. (первинне значення мало необхідність зміцнення державної влади після скасування кріпосного права і змін в ідеологічній і соціально-економічній сферах);

– систему наукових знань про основні організаційно-правові форми взаємодії прокуратури з іншими органами державної влади і управління в українських губерніях Російської імперії у процесі реалізації своїх функцій;

— історичні відомості щодо проблематики взаємодії органів прокурорського нагляду і тогочасних суспільних інститутів і осередків;

набули подальшого розвитку:

— загальні відомості про історіографію та джерельну базу розробленої проблематики з урахуванням наукового доробку зарубіжних і вітчизняних дослідників питань діяльності прокуратури на теренах України у складі Російської імперії у XIX ст.;

– питання щодо особливостей участі прокуратури у кримінально-процесуальних відносинах після введення у дію Статуту кримінального судочинства 1864 р. (описано специфіку прокурорського нагляду за законністю в діяльності поліції, яка не мала достатньої нормативної бази задля проведення дізнання і слідчих дій);

– участь прокуратури у системі попереднього розслідування за Статутом кримінального судочинства 1864 р. Після судової реформи у середині XIX ст. стан попереднього розслідування залишався незадовільним, оскільки в країні не було організованого поліцейського розшуку, а також нечіткого закріплення в законі процесуального порядку провадження поліцією дізнання та слідчих дій.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені положення, узагальнення та висновки можуть бути використані у:

– навчальному процесі – для викладання курсів «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», а також історичної частини деяких курсів юридичних дисциплін («Судові та правоохоронні органи»), підвищення професійної кваліфікації працівників системи органів прокуратури України;

– науково-дослідній сфері – для подальших досліджень історії розвитку органів прокурорського нагляду на теренах України у різні історичні періоди і теперішній час;

– правозастосовній сфері – для вдосконалення процесів організації та здійснення прокурорського нагляду за законністю в Україні;

– правотворчій діяльності – у процесі підготовки проектів нормативно-правових актів з питань діяльності прокуратури, усунення наявних у чинному законодавстві прогалин та колізій.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, викладені у дисертації, оприлюднені та обговорені на засіданні кафедри загальноправових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ. Найголовніші результати та теоретичні позиції, що розкривають основні положення дослідження, оприлюднені дисертантом на п'яти міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Від громадянського суспільства до правової держави. IV Міжнародна науково-практична конференція» (24 квітня 2009 р., м. Харків); «Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах. XXVII Міжнародна історико-правова конференція» (20-23 вересня 2012 р., м. Євпаторія); «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові підходи дослідження. Міжкафедральний «круглий стіл» (23 жовтня 2012 р., м. Харків); «Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Міжнародна науково-практична конференція (25 квітня 2014 р., м. Харків)»; «Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах. Всеукраїнська науково-практична конференція» (26-27 серпня 2016 р., м. Запоріжжя).

Публікації. За темою дисертаційної роботи автором опубліковано 11 наукових праць, у яких розкрито її основні положення та висновки. З них чотири наукові статті опубліковано в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному виданні, а також шість тез виступів на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, а також списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 226 сторінок, з них основного тексту – 178 сторінок. Список використаних джерел містить 284 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, встановлено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено її мету і завдання, об'єкт і предмет, підходи та методи

дослідження, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та особистий внесок здобувача, надано інформацію щодо апробації результатів дослідження, про публікації за темою дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Історіографія проблеми, джерельна база та теоретико-методологічні основи дослідження» складається з трьох підрозділів, у яких зроблено історіографічний аналіз проблеми та проаналізовано джерельну базу дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Правові основи організації та діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії: історіографія проблеми»* зазначено, що історія прокуратури має доволі широку історіографію, яка відображає широкий спектр прикладних аспектів функціонування органів прокуратури Російської імперії протягом історичного періоду, окресленого хронологічними межами дослідження. Виокремлено три періоди: доба Нової історії, радянський період та сучасний.

Праці доби Нової історії, що присвячені дослідженню прокуратури Російської імперії характеризуються багатоманітністю змісту та розмаїтістю приналежності до тієї чи іншої галузі гуманітарної науки чи публіцистики. З цього періоду досліджено праці М. А. Буцковського, В. І. Веретеннікова, А. Д. Градовського, В. М. Грибовського, О. І. Квачевського, М. В. Муравйова, М. А. Неклюдова, А. М. Познанського, О. П. Полежаєва, І. Я. Фойницького, В. Я. Фукса. Саме роботами цих науковців було закладено теоретико-методологічне підґрунтя майбутніх досліджень з історії прокуратури.

Радянський період у розвитку історіографії історії прокуратури характеризується недостатньою увагою дослідників до висвітлення питань еволюції органів прокуратури Російської імперії в Україні та правового регулювання її організації й діяльності. Водночас, звичайно, не можна й стверджувати, що в радянській історичній та історико-правовій науці цілковито відсутні праці, які б тією або іншою мірою торкалися питань створення та розвитку прокуратури у Російській імперії. Такі питання розглядалися у роботах Г. М. Анпілогова, Б. В. Віленського, Л. О. Стешенка, К. О. Софроненка, Н. Б. Голікової, Є. В. Анісімова, М. П. Єрошкіна та ін. Характерною рисою зазначених вище праць (за виключенням праці Л. О. Стешенка), було те, що в них йшлося не власне про органи прокуратури, а про реформування державного апарату Російської імперії загалом, або висвітлювалися інші питання, у яких організації та функціонуванню прокуратури приділялося надто мало уваги.

У сучасній українській історіографії привертають увагу насичені цікавим фактологічним матеріалом праці М. В. Никифорака, В. В. Сухоноса та В. П. Лакізіюка, Л. Р. Грицаєнко, В. М. Руденка, О. Михайленка, М. К. Якимчука та ін. Значним кроком вперед у розкритті теми стала дисертація Р. В. Савуляка *«Реорганізація органів прокуратури за судовою реформою 1864 року в Україні»*. У цій роботі, а також у низці його статей, було з'ясовано особливості проведення судової реформи 1864 р. в Україні, а також досліджено деякі закономірності та особливості становлення і розвитку прокурорських органів Російської імперії на українських землях у другій половині XVIII – XIX ст., вказано на організаційні та функціональні характеристики інституту прокуратури за судовою реформою 1864 р.

У підрозділі 1.2 *«Джерела до вивчення правового регулювання організаційно-правових засад діяльності прокуратури у середині XIX - на поч. XX ст.»* виокремлено та проаналізовано основні групи джерел: законодавчі пам'ятки; документи бібліотечних фондів. Серед останніх варто виокремити матеріали періодичних видань, які є важливою складовою джерельної бази дослідження. Передусім, це спеціалізовані правові журнали. Окрім того, важливою основою для вивчення питання правового регулювання організації та діяльності органів прокуратури українських губерній Російської імперії стали неопубліковані документи архівних фондів, насамперед, Центрального державного історичного архіву України в м. Києві (ЦДАК), Державного архіву Харківської області (ДАХО), Державного архіву Полтавської області (ДАПО), та ін. Отже, науково-теоретична база дослідження будується на основі аналізу різних за видовою належністю та змістом джерел інформації (від загальноімперських законодавчих актів – і до мемуарних спогадів окремих правників).

У підрозділі 1.3 *«Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми»* окреслено відповідну до предмету дослідження методологічну основу – систему ефективних засобів і методів наукового пізнання, які умовно класифіковано на загальнонаукові та спеціальнонаукові.

Змістовна архітектура роботи будувалася, насамперед, у відповідності до принципу історизму. Вказаний принцип є базовою засадою аналізу, систематизації та викладення наукової

інформації у дисертації. Групу загальнонаукових методів дослідження становлять загальнофілософські способи і прийоми дослідницького пошуку і наукового аналізу, які були обрані з огляду на діалектичне розуміння і сприйняття оточуючих явищ. Серед загальнонаукових методів, в першу чергу, слід виокремити універсальний діалектичний метод пізнання, який застосовувався в роботі зважаючи на те, що правова база діяльності прокуратури в українських губерніях у другій половині XIX – на початку XX століття постійно трансформувалася у відповідності до загальної динаміки розвитку і ускладнення суспільних відносин. Широкого застосування під час виконання роботи набув метод гносеологічного аналізу, який дозволив систематизувати і класифікувати джерельну базу дослідження, і виокремити, таким чином, найцінніший фактологічний матеріал, що стосується різноманітних аспектів діяльності органів прокуратури на українських землях протягом визначеного періоду. Системно-структурний метод застосовувався у ході виконання дослідження при з'ясуванні організаційно-функціональної побудови органів прокуратури у Російській імперії від найдавніших часів до судової реформи 1864 р., а також у постреформенний період.

Серед спеціальнонаукових методів пізнання, які застосовувалися у процесі виконання дослідження слід наголосити на таких методах як історико-оглядовий, метод історичної періодизації, порівняльно-історичний метод, історико-хронологічний метод, історико-генетичний та історико-типологічний методи, порівняльно-правовий метод, формально-юридичний метод та ін.

Розділ 2 «Еволюція організаційно-функціональної побудови прокуратури на теренах України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Досвід функціонування органів державного нагляду за дотриманням законів на теренах України від стародавніх часів до середини XIX ст.»* з'ясовано що як окрема державно-владна інституція, система органів прокуратури на теренах сучасної України формувалася протягом тривалого часу. Її розвиток умовно поділено на декілька періодів, що характеризуються суттєвою специфікою та відображають відповідні історичні особливості розвитку державності та державних інституцій на території сучасної України. Найдавніший період, коли функція нагляду за дотриманням норм права лише формується, відноситься до епохи існування античних держав Північного Причорномор'я – Ольвії, Херсонесу, Тіри, Боспорського царства, – яка тривала на території сучасної України протягом понад тисячоліття. У цей час нагляд за дотриманням норм звичаєвого права, а також полісного законодавства здійснювали у межах їхньої компетенції існуючі тоді посадові особи (архонти, есимнети, агораномі, продики). Оскільки наприкінці I тис. до н.е. на початку нашої ери північнопричорноморські поліси потрапили до сфери римського впливу, а деякі (як, наприклад, Тіра) навіть входили до складу римських провінцій, в місцевих епіграфічних пам'ятках знайшла відображення інформація про діяльність імперських чиновників, зокрема, прокураторів.

Другий період історичного формування прокуратури (VI– XVIII ст.) тісно пов'язаний із розвитком наглядової функції держави. В цей час, насамперед за доби Київської Русі, державний контроль і нагляд за основними суспільними процесами, що відбувалися у державі, здійснював князь за допомогою підпорядкованого йому апарату. З часом, у Київській Русі формуються окремі посади – посадників, тіунів та інших чиновників. У колоніях італійської середньовічної республіки Генуї, що розташовувалися на причорноморських теренах сучасної України протягом XIII–XV ст. (Каффі, Чембало, Солдайї, Яліті, Лусті, Боспоро, Монкастро та ін.) існувала магістратура синдиків, що виконувала контрольні-наглядові функції. Найбільший обсяг інформації щодо компетенції синдиків міститься у Статуті генуезьких колоній на Чорному морі 1449 р.

В українських землях, що входили до складу Речі Посполитої, також можна відзначити наявність посадових осіб, які здійснювали нагляд за дотриманням законів. Наприклад, з низки джерел відомо про наявність посади прокурора (інстигатора), що наглядав за процесом подання позовів до Батуринського трибуналу. Ця посада збереглася в Україні й у XVII ст.

Заснування на українських землях прокуратури як загальнодержавної установи відбувається вже у складі Російської імперії протягом XVIII – середини XIX ст. Саме у цей час прокуратуру було створено як самостійну систему органів державного управління. Для значної частини земель Лівобережної України створення органів прокуратури, основним завданням яких на той час було здійснення нагляду за дотриманням законності у діяльності державного апарату, пов'язується з указом Петра I від 12 січня 1722 р. У Табелі про ранги 24 січня прокурорам було

відведено високе місце в чиновницькій ієрархії, котре перебувало нарівні з вищим рангом суддів та державної адміністрації.

У підрозділі 2.2 «Прокуратура в українських губерніях Російської імперії в умовах судової реформи 1864 р. та подальша трансформація її правового статусу» зазначено, що суттєві зміни у правовому статусі прокуратури українських губерній Російської імперії відбулися у період організації та здійснення судової реформи 1864 р. У підґрунтя розбудови та функціонування системи органів прокуратури було покладено низку базових засад, положень, зумовлених метою, завданнями і функціями прокуратури, що визначали організаційні основи побудови системи органів прокуратури й умови її функціонування, правові й моральні норми поведінки посадових осіб при реалізації ними своїх владних повноважень.

Серед найважливіших принципів організації реформованої прокуратури Російської імперії дослідники називають сувору ієрархічну підлеглість та єдність. Прокурорський нагляд мав здійснюватися обер-прокурорами, прокурорами й товаришами прокурорів під вищим спостереженням міністра юстиції, як генерал-прокурора. Наголошено, що визначне значення для нової прокуратури мав перехід від слідчого, інквізиційного процесу до змагального, а точніше – до слідчо-обвинувального, що був закріплений Судовими статутами, які, зокрема, в окрузі Харківської судової палати набули чинності відповідно до царського указу Урядуючому сенату від 10 січня 1867 р. Як вважали укладачі статутів, судову владу, принаймні на місцях, варто було відокремити від так званої обвинувальної, котра цілком повинна була належати прокуратурі.

Визначено, що загалом система прокуратури, яка склалася внаслідок судової реформи 1864 р., диференціювалася на дві внутрішні підсистеми: сенатську обер-прокуратуру та органи місцевого прокурорського нагляду, які, у свою чергу, за ієрархією поділялися на органи прокуратури при судовій палаті та при окружному суді. Обидві названі підсистеми діяли кожна окремо, одна від одної не залежали й об'єднувалися лише спільним підпорядкуванням міністрові юстиції. Кожен з прокурорських рангів також поділявся на два ступеня – вищий та нижчий – прокурора та його товаришів, у чисельності, що визначалася штатами. При будь-якій прокурорській інстанції перебували або могли перебувати дві установи: одна допоміжна для діловодства – секретарі та канцелярії, інша «підготовча до судової служби і для занять при особах прокурорського нагляду» – кандидати на судові посади

Водночас, зауважено, що зміни в устрої прокуратури відбулися не водночас. У Думці Державної Ради щодо деяких змін та доповнень у законах про обов'язки осіб прокурорського відомства, затвердженій імператором 7 березня 1866 р. підкреслювалося, що попередні посади губернського прокурора, губернських та повітових стряпчих мусять скасовуватися поступово, в міру закриття у кожній губернії старих судових установ і по мірі припинення провадження в інших присутственних місцях тих справ, які здійснювалися за старим процесуальним порядком.

Розділ 3 «Функціонування прокуратури в українських губерніях Російської імперії» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Основні риси правозастосовної діяльності прокуратури у другій половині XIX – на початку XX ст.» показано, що правозастосовна діяльність органів прокуратури являла собою систему нормативно регламентованих дій, спрямованих на виконання завдань з забезпечення законності і правопорядку в державі. У другій половині XIX ст. прокурорська діяльність здійснювалася у межах процесуальної діяльності та діловодства. Процесуальна діяльність являла собою участь прокурора в усіх елементах юрисдикційного процесу, у яких він за законом виступав необхідною дійовою особою, у тому числі й через особисту присутність та безпосереднє усне слово. Під діловодством розумілася система технічних прийомів письмової прокурорської діяльності. За виключенням усних та особистих її проявів, процесуальна діяльність співвідносилася з діловодством як внутрішній зміст із зовнішньою формою.

З'ясовано, що основним джерелом права, яким регламентувалася основна правозастосовна практика прокуратури Російської імперії у другій половині XIX ст. був Устрій судових установ, а саме — третій розділ книги I «Про осіб прокурорського нагляду». Він містив 14 статей (від 124 по 136). Окрім того, як устрій, так і діяльність прокуратури визначалися іншими статтями цього джерела права, а також нормами Статуту цивільного судочинства та Статуту кримінального судочинства. Наступним за значенням законодавчим джерелом, яким регламентувалося функціонування прокуратури був Звід законів Російської імперії (Устрій Урядуючого сенату та Міністерства юстиції, Загальні губернські установи, Статут про службу цивільну за визначенням від уряду, Статут про утримання під вартою) тощо.

Визначено, що предмет відання прокуратури включав у себе дві сфери нагляду: перша, головна стосувалася судових справ, які диференціювалися на три групи (справи кримінальні, цивільні та справи щодо судового нагляду і управління), інша, другорядна й така, що допускалася законом лише як виключення, стосувалася деяких адміністративних справ.

В підрозділі 3.2 «Юрисдикційна взаємодія прокуратури з іншими органами державної влади та управління у другій половині XIX – на початку XX ст.» наголошено, що спектр завдань, які ставилися перед прокуратурою українських губерній у XIX – на початку XX ст. вимагав налагодження взаємодії з іншими органами державної влади. У свою чергу, від характеру цих стосунків залежала правильність та успішність усієї прокурорської діяльності. Разом із цим, і інші установи та організації були безпосередньо зацікавлені в налагодженні офіційних стосунків з прокуратурою, адже у багатьох ситуаціях прокуратура могла сприяти більш ефективному виконанню ними свого призначення і завдань. У першу чергу прокуратура співпрацювала із судом, слідчими органами поліції, пенітенціарними установами і адвокатурою.

Відзначено, що особливістю такої взаємодії був її бінарний характер, коли з одного боку органи прокуратури співпрацювали з іншими органами у справі протидії злочинності, а з другого – здійснювали нагляд та контроль за їх діяльністю у межах виконання завдань із забезпечення законності в лавах останніх. Окремо висвітлено, що на органи прокуратури покладался обов'язок здійснювати спеціальний нагляд за судами мирової юстиції. У межах цього напряму діяльності прокурори мали здійснювати нагляд за відкриттям у призначені дні засідань з'їздів мирових суддів та за якістю розгляду усіх призначених до них справ. У разі, якщо з'їзд не відбувався або певні питання не були розглянуті, чиновники прокуратури повинні були доповісти про це вищим посадовцям, назвавши причини відстрочки. Також обов'язком працівників прокуратури було здійснення нагляду за точністю дотриманням мировими суддями вимоги закону щодо їх постійного перебування за обраним місцем проживання.

Поряд із цим, у процесі судового розбору цивільних справ службовці прокуратури виконували функцію неупереджених наглядачів. Прокуратура у більшості випадків не виступала у якості захисників цивільного статусу юридичних або фізичних осіб якщо категорія справ не вимагала обов'язковості участі у справі прокурора.

Охарактеризовано стосунки прокуратури і поліції. Наголошено, що взаємодія прокурорських і поліцейських органів відзначалася різноманітними формами співпраці. Беручи до уваги те, що поліція у відповідності до Статуту кримінального судочинства була суб'єктом дізнання та слідчих дій, а прокуратура з 1881 р. уклала інструкції поліцейським чинам з провадження дізнань, прокуратура здійснювала нагляд за законністю при проведенні слідчих дій поліцейськими чинами.

Зауважено, що нерідко у взаєминах прокуратури з іншими органами влади виникали різноманітні непорозуміння та конфлікти, у яких чинники особистого та випадкового характеру часом нівелювали принципи взаємної поваги та дотримання взаємних прав при чіткому розмежуванні обов'язків. Особливо це було помітно під час перебігу юрисдикційного процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення важливого для вітчизняної історико-правової науки завдання, яке полягає у здійсненні комплексного дослідження еволюції організаційно-правових засад функціонування прокуратури в українських губерніях Російської імперії у XIX – на початку XX ст. За його результатами сформульовано наступні висновки:

1. Аналіз сучасних джерел наукової інформації, які відображають різноманітні аспекти доктринальної розробки організаційно-правових засад діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. доводить, що ступінь дослідженості означеної проблематики в цілому є незначною. На теперішній час у науковому обігу відсутні джерела систематизованої наукової інформації (монографії, підручники, навчальні посібники), які б містили чіткі науково опрацьовані фактологічні дані щодо розроблених у дисертації питань.

2. Системне узагальнення положень нормативно-правових актів, архівних та інших джерел, в якій відображено результати наукової розробки діяльності системи органів прокуратури в українських губерніях в період XIX – початку XX ст., показав, що українськими і зарубіжними науковцями напрацьовано певний масив науково-інформаційних даних, в яких частково розкривається досліджувана проблематика.

3. Опрацювання сукупності архівних джерел, історичних даних, які містяться в періодичних виданнях різних часів, вивчення спеціальної юридичної літератури, інформації з виконаних історико-правових досліджень дало змогу здійснити наукову періодизацію історії організації органів прокуратури Російської імперії в Україні відповідно до формування організаційно-правових засад їхньої діяльності на конкретному історичному етапі розвитку. На основі узагальнення історичних фактів, запропоновано розглядати історію формування перших владних інституцій, які спеціалізовано здійснювали контроль-наглядові функції, з огляду на розподіл їх на кілька періодів: 1) період формування функції нагляду за дотриманням правових норм в античних державах Північного Причорномор'я та скіфських ранньодержавних утвореннях (від кінця VII ст. до н.е. до першої половини VI ст. н.е.); 2) період розвитку наглядової функції, поява перших спеціалізованих магістратур, які її здійснювали (переважно разом із функцією провадження слідства та/або здійснення судочинства) – синдиків, інстигаторів тощо (VI – XVIII ст.); 3) період заснування прокуратури в Російській імперії, її розбудови та поширення дії на українські губернії (XVIII – середина XIX ст.); 4) період реформування органів прокуратури в ході судової реформи 1864 р. та подальших змін у її організації та функціонуванні (середина XIX – початок XX ст.).

4. Основу нормативно-правового забезпечення організації та діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. склали нормативно-правові акти різної юридичної сили. Насамперед, це були законодавчі акти судової реформи 1864 р. – Судові статuti. Крім цього, прокуратура у своїй діяльності керувалася документами, що мали статус підзаконних нормативно-правових актів (документи Державної Ради, постанови, настанови, інструкції).

5. Головною тенденцією організаційно-функціональної побудови органів прокуратури Російської імперії в українських губерніях у другій половині XIX ст. після судової реформи 1864 р. було те, що система прокурорських органів стала являти собою багатоступеневу, ієрархічну державну структуру з чітким субординаційним управлінням. Міністерство юстиції керувало двома внутрішніми підсистемами прокуратури: сенатською обер-прокуратурою та органами місцевого прокурорського нагляду. Останні, у свою чергу, за ієрархією поділялися на органи прокуратури при судовій палаті та при окружному суді.

6. Узагальнюючи положення чинних на той час нормативних актів, що регламентували діяльність прокуратури зазначимо, що у відповідності до предмета відання головною складовою компетенції зазначеного органу були повноваження по здійсненню нагляду за законністю у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й у сфері державного управління, а також підтримання державного обвинувачення в суді, переслідування осіб, які вчинили злочин (у взаємодії з іншими правоохоронними органами).

7. У результаті проведення судової реформи 1864 р. прокурори звільнилися від виконання невласливих їм обов'язків, підвищився їх процесуальний статус як захисників закону та публічних інтересів у цивільному і кримінальному процесі, службовці прокуратури були зобов'язані взаємодіяти безпосередньо з представниками громадськості, що було передумовою підняття іміджу прокуратури в суспільстві і формування позитивного іміджу прокуратури серед населення.

8. Незважаючи на суттєві прогресивні зміни в організаційно-правовому забезпеченні органів прокуратури після судової реформи 1864 р., специфіка соціально-правового статусу органів прокуратури полягала у тому, що прокуратура була потужним зрядом царського авторитарного режиму, який використовував прокурорських працівників для переслідування політично неблагонадійних осіб, негативно налаштованих по відношенню до існуючого на той час політичного режиму членів суспільства. Відповідно, посадові особи прокуратури часто керувалися у своїй роботі не об'єктивною необхідністю захистити закон, а політичною доцільністю «знешкодити» потенційного ворога царя.

9. Діяльність прокуратури в українських губерніях Російської імперії після судової реформи 1864 р. ускладнювалася наявністю спектру проблем. До їх числа можна віднести недоліки нормативно-правового забезпечення діяльності прокуратури (особливо місцевих органів), дефіцит кваліфікованих кадрів, прорахунки в організації системи управління прокуратурою, дублюванням деяких повноважень з повноваженнями інших правоохоронних органів і, зокрема, поліцією.

10. Історико-правова розробка і узагальнення особливостей організаційного та правового забезпечення діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. відкрили можливість сформулювати певні пропозиції щодо оптимізації правового статусу прокуратури у сучасний період з урахуванням сучасних тенденцій реформування органу. Так, з урахуванням зростання рівня злочинності і непослідовністю реформування системи органів правопорядку в Україні вважаємо доцільним внести зміни до Конституції України 28.06.1996 р. і Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р., яка є основним нормативним актом, що регламентує статус прокуратури України. Зокрема:

— закріпити на конституційному рівні правового регулювання наглядову функцію прокуратури і покласти на прокуратуру обов'язок здійснювати комплексний нагляд за дотримання верховенства права і законності всіма органами державної влади і місцевого самоврядування включаючи органи охорони правопорядку (ст. 131-1 Конституції України);

— надати прокуратурі право перевіряти процес витрачання державних коштів, для чого доповнити ст. 131-1 Конституції України окремим пунктом про обов'язковість нагляду за установами, підприємствами, організаціями, які у своїй діяльності використовують кошти державного або місцевих бюджетів;

— повернути прокуратурі функції нагляду за виконанням кримінальних покарань, що має також відобразитися у ст. 131-1 Конституції України окремим пунктом

— доповнити чинний Закон України «Про прокуратуру» статтею 26-1 «Акти реагування прокурора», яка б передбачала повноваження прокуратури виносити, за результатами прокурорського нагляду, подань та приписів про усунення виявлених порушень законності у всіх сферах державного управління, народного господарства і суспільного життя.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

– наукові праці у наукових фахових виданнях України:

1. Кашарський Ф.В. Правові основи діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії в другій половині XIX ст. / Ф.В. Кашарський // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 1. – С. 28-39.

2. Кашарський Ф.В. Правові засади реорганізації органів прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX століття / Ф.В. Кашарський // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 841. – Серія «Право». – 2009. – Вип. 1 (5). – С. 187-192.

3. Кашарський Ф.В. Правові основи взаємодії органів прокуратури та поліції в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. / Ф.В. Кашарський // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1 (48). – С. 45-53.

4. Кашарський Ф.В. Правові основи здійснення наглядової функції прокуратури в українських губерніях Російської імперії (60-90 рр. XIX ст.) / Ф.В. Кашарський // Часопис Київського університету права. – 2016. – № 3 (48). – С. 59-64.

– наукові праці у зарубіжних наукових виданнях:

5. Кашарський Ф.В. Джерела до вивчення правового регулювання організаційно-правових засад діяльності прокуратури у середині XIX - на поч. XX ст. / Ф.В. Кашарський // Visegrad Journal on human rights. – 2018. – №3 (Vol. 2) – С. 93-97.

- наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кашарський Ф.В. Особливості взаємодії прокуратури з місцевими органами державного управління та самоврядування в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX ст. / Ф.В. Кашарський // Сучасне право та законодавство: новий погляд: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, ч.1 (Запоріжжя, 14 грудня 2011 р.) – С.9-10.

7. Кашарський Ф.В. Періодизація становлення та розвитку системи органів прокурорського нагляду на теренах України від давнини до середини XIX ст. / Ф.В. Кашарський // Історико-правова реальність у глобальному і регіональному вимірах: матеріали XXVII Міжнародної історико-правової конференції, ч.2, 21-23 вересня 2012 р., м. Євпаторія, Київ-Сімферополь, 2012. – С. 253-258.

8. Кашарський Ф.В. Компетенція прокуратури в українських губерніях Російської імперії до та після реформи 1864 р. : діахронно-компаративний аналіз / Ф.В. Кашарський // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові підходи

дослідження : матеріали Міжкафедрального «круглого столу» (м. Харків, 23 жовтня 2012 р.). – Харків: ХНУВС, 2012. – С. 66-67.

9. Кашарський Ф.В. Особливості прокурорської діяльності у кримінальному процесі в українських губерніях Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. / Ф.В. Кашарський // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 25 квітня 2014 р.). – Харків: ХНУВС, 2014. – С. 113-116.

10. Кашарський Ф.В. Компетенція прокуратури окружних судів в українських губерніях у складі Російської імперії після реформи 1864 р. / Ф.В. Кашарський // Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції(м. Запоріжжя, 26-27 серпня 2016 р.). – Запоріжжя: КПУ, 2016. – С. 103-105.

11. Кашарський Ф.В. Висвітлення проблем організаційно-правового регулювання діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у літературі другої половини XIX-початку XX ст. / Ф.В. Кашарський // Сучасна наукова дискусія: питання юриспруденції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 21-22 жовтня 2016 р.). – Запоріжжя: КПУ, 2016. – С. 15-18.

АНОТАЦІЯ

Кашарський Ф. В. Організаційно-правові засади діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2019.

У дисертаційному дослідженні викладено результати комплексної історико-правової розробки організаційно-правових засад діяльності системи органів прокуратури в українських губерніях Російської імперії у період з середини XIX ст. і до початку XX ст.

Запропоновано авторську модель історичної періодизації становлення та еволюції наглядних державних органів на теренах України від найдавніших часів до XIX століття. Проаналізовано організаційно-функціональні зміни, які спіткали органи прокуратури після проведення судової реформи у Російській імперії після 1864 р. Висвітлено комплекс питань внутрішньо-службової організації діяльності прокурорських працівників. Акцентовано увагу на забезпеченні політичної благонадійності прокурорських працівників і встановлення умов професійного відбору на службу. Охарактеризовано процесуальну діяльність прокуратури у XIX – на початку XX століття. Встановлено особливості сутності основних напрямів діяльності прокуратури, якими були процесуальна діяльність та діловодство. У контексті дослідження особливостей функціонування прокуратури проаналізовано діяльність інституту повірених. У дисертації на основі узагальнення історико-правових засад діяльності прокуратури в українських губерніях у XIX – на початку XX століть сформульовано пропозиції щодо удосконалення нормативної бази, яка регулює діяльність прокуратури України сьогодні.

Ключові слова: Російська імперія, українські губернії Російської імперії, юстиція, прокуратура, нагляд, контроль, законність, присяжний повірений, організаційно-правові основи функціонування прокуратури, реформа 1864 року, Судові статути 1864 року, циркуляр, суд.

АННОТАЦИЯ

Кашарский Ф. В. Организационно-правовые основы деятельности прокуратуры в украинских губерниях Российской империи во второй половине XIX – начале XX в. — Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2019.

В диссертационном исследовании изложены результаты комплексной историко-правовой разработки организационно-правовых принципов деятельности системы органов прокуратуры в украинских губерниях Российской империи в период с середины XIX ст. и до начала XX ст.

Предложена авторская модель исторической периодизации становления и эволюции органов государственного надзора на территории Украины от древних времен до XIX века. Проанализированы организационно-функциональные изменения, которые произошли с органами прокуратуры после проведения судебной реформы в Российской империи после 1864 г. В работе освещен комплекс вопросов относительно внутренней служебной организации деятельности прокурорских работников. Акцентируется внимание на обеспечении политической благонадежности прокурорских работников и установлении условий профессионального отбора на службу. Подана характеристика процессуальной деятельности прокуратуры в XIX – в начале XX века. Установлены особенности внутреннего содержания основных направлений деятельности прокуратуры. В частности, ими были процессуальная деятельность и делопроизводство. В контексте исследования особенностей функционирования прокуратуры всесторонне раскрыта деятельность института поверенных. В диссертации на основе обобщения историко-правовых основ деятельности прокуратуры в украинских губерниях во второй половине XIX – в начале XX века сформулированы предложения относительно усовершенствования нормативной базы, которая регулирует деятельность органов прокуратуры Украины в современный период. В частности, предложено дополнить действующую редакцию Конституции Украины в части регламентации наблюдательной функции прокуратуры и возложения на прокурорские органы обязанности осуществлять комплексный надзор за соблюдением верховенства права и законности всеми органами государственной власти и местного самоуправления, включая органы охраны правопорядка, а также осуществления надзора за целевым расходованием бюджетных средств учреждениями, предприятиями, организациями (ст. 131-1 Конституции Украины). Кроме этого, предложено дополнить Закон Украины «О прокуратуре» статьей 26-1 «Акты реагирования прокурора», которая бы предусматривала полномочия прокуратуры выносить за результатами прокурорского надзора представления и предписания об устранении обнаруженных нарушений законности во всех сферах государственного управления, народного хозяйства и общественной жизни.

Ключевые слова: Российская империя, украинские губернии Российской империи, юстиция, прокуратура, надзор, контроль, законность, присяжный поверенный, организационно-правовые основы функционирования прокуратуры, реформа 1864 года, Судебные уставы 1864 года, циркуляр, суд.

ABSTRACT

Kasharskyi F. V. **Organizational and legal principles of the prosecutor's office activities in the Ukrainian governorates of the Russian Empire in the second half of the 19th and early 20th centuries.** – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law Sciences, speciality 12.00.01 "Theory and History of State and Law; the History of Political and Legal Thought". – Kharkiv National University of Internal Affairs; V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2019

The thesis research provides the results of the complex historical and legal consideration of the organizational and legal principles of the prosecutor's office activities in the Ukrainian governorates of the Russian Empire from the middle of the 19th century to the beginning of the 20th century.

The author's proposed the model of historical periodization of establishment and evolution of state supervisory bodies on the territory of Ukraine from the ancient times to the 19th century. The organizational and functional changes in the work of the prosecutor's offices after the judicial reform in the Russian Empire after 1864 were analyzed. In addition to the above, the complex of issues of the internal organization of the activities of prosecution service employees is described. Special attention in the work is drawn to the ensuring of the political credibility of prosecutors and the organization of conditions for professional selection for the service. The work gives the characteristic of the procedural activities of the prosecution service in the 19th and early 20th centuries. According to the analysed sources, the main activity areas of the prosecutor's office during the mentioned historical period were procedural activity and clerical work. In the framework of the research of the prosecutor's office functioning features, the work of the attorney's institution was analyzed. The thesis contains suggestions for improvements to the regulatory system that governs the activities of the prosecutor's office today on the basis of a generalization of the historical and legal principles of the prosecutor's office activities in the Ukrainian governorates in the 19th – early 20th century.

Key words: The Russian Empire, the Ukrainian governorates of the Russian Empire, justice, prosecutor's office, supervision, control, lawfulness, attorney, organizational and legal principles of prosecutor's office functioning, reform of 1864, Legal statutes of 1864, circular, court.